

CYPRUS
INTERNATIONAL
UNIVERSITY
ULUSLARARASI
KIBRIS
ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.33

folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:90, 2017/2

KIBRIS TÜRK MASALLARINDA DEĞERLER

Nevin Akkaya*

“...Ninem,
Neden fısıldıyor soluğun?
Sen mi astın zamanları ben mi geriye doğruyum?
Ninem sesleniyor masal dolu...
Ve ben yürüyorum
Masallara doğru...
Önümde beyazlık,
Ardımda çocukluđumun yolu...”
(İhan İrem)

GİRİŞ

Latince kökenli *valare* sözcüğünden türemiş, değer kavramı kıymetli olmak, güçlü olmak anlamlarında bir sözcüktür. Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü olarak nitelendirebilir.

Bilim çevrelerinin uzlaştığı bir değer tanımı yoktur. Psikoloji bilimi açısından bakıldığında bir şeyi değerli görmek, onu tercih etmek, ona psikolojik olarak bağlanmak,

*Doç. Dr. DEU. Buca Eğitim Fakültesi. Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: nevin.akkaya@deu.edu.tr

ona ulaşmak ya da ulaşımsa korumak için çaba göstermek anlamındadır (Yapıcı vd., 2012).

Toplumbilimsel anlamda değer; varlıkların ve bilinç olgularının toplum ve insan açısından taşıdıkları önemi belirleyen özellikleri ifade eder. Değer kavramının, anlamını felsefeye borçlu olduğu bilinmektedir. Alman metafizikçi W. Windelband, felsefeyi genel olarak bir “değer felsefesi” olarak görmekte ve tarihsel olayların yasalaştırılmayacağını, ancak değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Ona göre, yapılabilecek değerlendirme de ancak insana göre olabilir.

Günümüzdeki değerle ilgili felsefi tartışmaların temeli 1890’lı yıllarda atılmıştır. Nietzsche, Scheler, Dupreel, Le Senne ve Polin gibi düşünürlerce de değer kavramı önemli sayılmış ve felsefelerinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Nietzsche, değerleri yaratanın ve değerleri koyanın insan olduğunu söyler. Kant’a göre de değer, öznenin tabiatının nesnelere zorla kabul ettirdiği bir zorluktan doğar. Bilginin değeri onun konusuna uygunluğu ile değil bizim için bir bilgi olmasını sağlayan öznel koşullarla gerçekleşmiştir. N. Hartmann da değerlerin kendi başına var olduğunu, bunları insanın keşfettiğini ileri sürmektedir.

Değerler konusunda birçok sınıflama bulunmaktadır. Bu sınıflamalardan en çok kabul edilen sınıflamalardan birini Spranger (1928) yapmıştır. Bu sınıflama Allport, Vernon ve Lindzey (1951) tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür. Spranger yaptığı çalışmalar sonucunda değerleri altı grupta toplamıştır. Bunlar, Estetik, Teorik (Bilimsel), Ekonomik, Siyasi, Sosyal ve Dini değer gruplarıdır. Rokeach 1973 yılında yayımladığı, “The Nature of Human Values” adlı kitabında, değerleri aracı ve temel değerler şeklinde iki gruba ayırmış ve 18’i amaç, 18’i araç değer olmak üzere toplam 36 değer belirlemiştir. (Güngör, E. 1998)

Schwartz (1992), Rokeach’ın bu kesin teorik ayrımının tersine temel ve aracı değerler arasında kesin bir ayırım yapmamıştır. Bu araştırmacı, pek çok toplum tarafından fark edilen on motive edici değer belirlemiştir. Bu değerler, içerikleri ve kaynakları şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1.

Açıklama	Değerler	Kaynaklar
Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, toplumdaki görünümü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek).	Etkileşim Grup
Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak).	Etkileşim Grup
Hazcılık: Bireysel zevke, hazza yönelim.	Zevk, hayattan tat almak.	Organizma

Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı.	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.	Organizma
Özyönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık.	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak).	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik: Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum).	Grup Organizma
İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme.	Yardımsaver olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat).	Organizma Etkileşim Grup
Geleneksellik: Kültürel ya da dini töre ve fikirlere saygı ve bağlılık.	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak (dünyevi işlerden el ayak çekmek).	Grup
Uyma: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması.	Kibarlık, itaatkar olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.	Etkileşim Grup
Güvenlik: Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Milli güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak).	Organizma Etkileşim Grup

Schwartz, değer tiplerinin üç evrensel gereksinimden kaynaklandığını varsaymaktadır. Bu temel varsayımları:

- 1) Bireyin organizmasının biyolojik kaynaklı temel gereksinimleri,
- 2) Bireyler arasında düzenli/başarılı sosyal etkileşim gereksinimleri,

3) Topluların ve grupların devamlılık ve refahını sağlayan sosyal gereksinimleri olarak ifade etmiştir (Roccas vd., 2002: 790).

İnsan davranışlarının nasıl gerçekleştiğini anlamının yolu değerleri anlamaktan geçer. İnsan eylemleriyle değerler arasında sıkı bağlantı vardır. Değerler, insan davranışları için bir nevi form ve standartlardır. Toplumsal değerler, belli bir toplumda oluşan, ortaklaşa kabul gören, düşünce ve kuralların uygulama biçimlerini yansıtan ölçütlerdir.

Genellikle beğeniye, ahlak ve inançlara dayanır. İnsan davranışlarının hangilerinin iyi, hangilerinin doğru ve yararlı olduğunu belirtir. Değerler, bireyin davranışını değerlendirmesinde bir ölçüttür ve bireyin davranışlarına yön veren kurallar ve kanılar bütünüdür.

Günümüzde sosyal bilimlerde değerlerin, insan davranışlarının açıklanmasında önemli bir etken olduğu kabul edilen bir gerçektir. Davranış bilimciler ve sosyal psikologlar değerlerin bir yandan bireysel tutum ve davranışları ve bilişsel süreçleri etkilediğini; diğer yandan da toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunduğunu ve onları yansıttığını kabul etmektedir (Akkaya, 2013).

Halk bilimi ürünlerinin işlevini hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme; eğitim, kültür aktarımı; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçış amacı (Bascom 1963, Başgöz, 1996) biçiminde sıralayan Bascom, folklorun temel işlevinin, kişiyi bir toplumda kabul görmüş değerlere uymak, onları kabullenmek ve gelecek kuşaklara aktarmak olduğunu belirtir. Masal, hikâye, şiir, roman, tiyatro değerlerin en etkili şekilde ifade edildiği ve aktarıldığı edebî türlerdir. Halk edebiyatı anlatı türleri, geçmişten günümüze bireysel ve toplumsal iletişimi sağlar; bireylere ve topluluklara toplumsal normları ve etik kuralları anımsatır; onlara mutlu olmak bilgisini, özelemleri ve umutları hatırlatıcı görevler üstlenirler.

Fantastik kurgulu metin türleri içinde masalların özel bir yeri ve önemi vardır. Kurgusu, kullanılan dil ve anlatım özellikleri onu diğer türlerden ayırır. Masalların ayrıca bütün kültürlerde yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından benzerlik gösterir. Masallar genellikle yaşanmamış, yaşanması imkânsız bazı olaylara bağlı olabileceği gibi, yaşanmış ancak sonradan anlatıla anlatılan olağanüstünlüklere bürünmüş bir sözlü edebiyat ürünü olarak ifade edilebilirler (Elçin, 2004; Sakaoglu, 1999; Yalçın ve Ayaş, 2003).

Öncelikle hayal ürünü özelliğiyle diğer anlatı türlerinden ayrılan masal, tarih boyuncu yaygınlığı ve toplumsal işlevi bakımından büyük önem taşımaktadır (Karadağ, 1999: 179). Değişik alan ve zamanların kültürel değerlerini taşımaları bakımından da masallarımızın, ayrıcalıklı bir yeri vardır (Karadağ, 1999: 179).

Günümüzde bir kültür ve eğitim aracı olan masallar eskiye oranla ilgi azalsa bile masalların hiçbir zaman modasının geçmeyeceği bir gerçektir. Son dönemlerde fantastik kurgu romanlarının, filmlerin gerek yayın gerekse sinema sektörüne çok kazandırması bu gerçeğin bir doğrulayıcısı kabul edilebilir. Bir çocuk hiçbir zaman hayvanların tıpkı bir insan gibi konuşacağına inanmaz fakat çocukların hayal gücünü geliştirmek için bu tür olağanüstü olayların anlatıldığı yapıtlara gereksinimi vardır.

Genellikle hoşça vakit geçirmek için kullanılan masalların eğitici yönlerinin

olduğu kabul edilmektedir. Bu açıdan masal, terbiye ve ahlaka faydalı yararlı hikâye (Devellioğlu, 1995) biçiminde tanımlanmaktadır. Masallar en acı dersi bile tatlandırarak verdiği için, örnek davranışların insan bilincine aktarılıp yerleştirilmesinde yardımcı olacak eğitim aracı olarak görülmektedir. Dürüstlük, sabır, adalet, eşitlik, bağlılık gibi evrensel değerler en güzel kendilerini masalarda dile getirirler (Yılmaz, 2012). Bu yönleriyle masallar yüzlerce yıllık deneyimlerden süzülüp gelen eşsiz eğiticiler olarak görülmektedir. Anonim Halk Edebiyatı içinde yer alan masallar ait olduğu toplumun ortak hayal gücünün ürünüdür ve ait olduğu kültürü gelecek kuşaklara aktarır. Değerler ve normlar kültürel kimliğin şekillenmesinde etkili olan kültür unsurlarıdır. Dolayısıyla değer kültür kavramıyla da yakından ilgilidir (Miyasoğlu'ndan aktaran Özbay, Tayşi 2011). Masalarda eski kültürlere, dinlere, törelere ait motiflere sıkça rastlanır bu durumdaki masallar, milli ve evrensel değerleri genç kuşaklara aktarmak, eğitimcilere uygulamada kolaylık ve yarar sağlayacak, onların eğitim ortamlarında kullanılmasına gerekçe oluşturacaktır. (Karatay, 2007)

Masalların çocuklara sağladığı en büyük faydalarından biri de yaşadığı toplumun değer yargılarını öğretmesi ve benimsetmesiyle onları toplumla uyumlu bir birey olarak yaşatmasıdır.

Araştırmaya konu olan Kıbrıs Türk Masalları Saim Sakaoğlu'nun hazırlamış olduğu Türkiye'nin çeşitli üniversitelerindeki Kıbrıslı Türk öğrencilerin tezlerindeki masal metinlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Masal türünün Kıbrıs Türk edebiyatına girişi, 16. yüzyılda Kıbrıs'ın fethiyle adaya gelen Türklerin beraberinde edebi geleneklerini de getirmesiyle gerçekleşmiştir. Uzun yıllar içerisinde bu edebi gelenek gelişmiş, ekleme ve çıkarmalarla yeni biçimler kazanmıştır.

Kıbrıs'ta masal sözcüğü yerine "mesel" sözcüğü kullanılmaktadır. Masallar daha çok genellikle yaşlı kadınlar tarafından geceleri çocuklara söylenmektedir. Masal, birçok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan bir tür değil, aynı zamanda okuryazar olmayan halk için okuryazar halkın romanı ve hikâyesi olmaktadır. İncelendiği zaman masalların insan hayatını aksettirdiği görülecektir (Günay, 1975). Bu nedenle çeşitli yönlerden, farklı tekniklerle masal incelemeleri önemlidir ve gereklidir.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı Saim Sakaoğlu'nun Kıbrıs Türk Masalları adlı eserindeki masalları Schwartz Değerler Listesi'nde yer alan değerleri göz önünde bulundurarak incelemek, masallardaki değerleri sınıflandırmaktır.

YÖNTEM

Araştırmada betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmaktır. Bu araştırmada, Saim Sakaoğlu'nun Kıbrıs Türk Masalları adlı kitabında yer alan 20 masal, Schwartz Değerler Listesi'ndeki değerler yönünden incelenmiştir. Bu liste; güç, başarı, hıncılık, uyarılma, öz-denetim, yardımseverlik, geleneksellik, evrensellik, uyum, güvenlik boyutlarıyla toplam 10 değerden oluşmaktadır. Bu değerlerin boyutları ve içerikleri şöyledir: Güç değeri; sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak,

toplumdaki görünümünü koruyabilmek ifadelerini içerir. Başarı, başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak) değerlerini içermektedir. Hazcılık değeri, zevk, yaşamdan zevk almak, isteklerine düşkün olmak; öz-denetim, yaratıcı olmak, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygılı olmak ifadelerini içerir. Uyarılma, cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak; evrensellik, sosyal adalet, barış içinde bir dünya, erdemli olmak, güzel bir dünya, çevreyi korumak, açık fikirli olmak, eşitlik, doğayla bütünlük, iç huzuru; yardımseverlik, manevi bir yaşam, bağışlayıcı olmak, dürüst olmak, yardımsever olmak, sadık olmak, sorumlu olmak, anlamlı bir yaşam, gerçek dostluk, olgun sevgi; geleneksellik, bana düşen hayatı kabullenmek, ılımlı olmak, dindar olmak, alçakgönüllü olmak, geleneklere saygı, mahremiyete ve özel haklara saygı; uyum, itaatli olmak, ana babaya ve yaşlılara değer vermek, kibar olmak, kendini denetleyebilmek; güvenlik, ulusal güvenlik, bağlılık duygusu, iyiliğe karşılık vermek, toplumsal düzen, aile güvenliği, sağlıklı olmak, temiz olmak ifadelerini içerir.

VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Verilerin çözümlenmesinde *betimsel çözümlene* ve *içerik çözümlene* yöntemleri kullanılacaktır. **İkinci veri çözümlene yöntemi olan “içerik çözümlene” ise Gökçe (2006: 20)** tarafından şöyle tanımlanmaktadır: Mevcut olan iletişim boyutlarını analiz etmek ve buradan mevcut olmayan sosyal gerçeğin belirli boyutlarına yönelik çıkarım yapmak amacıyla, metnin içeriklerini analiz eden ve bu süreçte belirli kurallar çerçevesinde hareket eden bir yöntemdir. Bu yöntem edebi eserleri, romanları, tarihi eserleri, dini ve ilahi metinleri, yazıtları arşivleri ve kamuoyu için üretilen her türlü her türlü söylev ve söylemleri çözümlenebilen bir yöntemdir. **Çalışmamızda içerik çözümlene türlerinden frekans çözümlene ve kategorisel çözümlene türleri kullanılacaktır. Frekans çözümlenesinde öğelerin; kategorisel çözümlenede ise öncen saptanmış ölçütlere göre kümelendirilmiş kategorilerin eserlerdeki sıklığı sayılacaktır.**

BULGULAR

Tablo I

Schwartz Değerler Listesi Kıbrıs Türk Masallarında Geçme Sıklığı Değerlerin Geçtiği Masallar

Güç	(38)	1.Hak Yerini Bulsun 2. İnsanoğlu Nankördür 3. Mersinler Güzeli 4. Tembel Çocuk 5. Değirmenler 6. Padişahın Oğlu ile Çoban Kızı 7.Muradına Nail Olmayan Dilber
-----	------	---

		8. Avcının Oğlu 9. Zümrüt Halka Kuşu 10. Cevahir Dağı 11. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva 12. Ebeden Ölmez
Başarı	(32)	1. Bakla Ağacı 2. Hak Yerini Bulsun 3. Tembel Çocuk 4. Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı? 5. Hıyarcı Kız 6. Zümrüt Halka Kuşu 7. Cevahir Dağı 8. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva 9. Hızır ile Üç Kardeş 10. Muradına Nail Olamayan Dilber 11. Avcının Oğlu 12. Ebeden Ölmez
Hazcılık	(26)	1. Hak Yerini Bulsun 2. İnsanoğlu Nankördür 3. Cehennemden Gelen Adam 4. Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı? 5. Mersinler Güzeli 6. Tembel Çocuk 7. Değirmencik 8. Cevahir Dağı 9. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva 10. Ebeden Ölmez
Öz Denetim	(1)	1. Mersinler Güzeli
Uyarılma	(18)	1. Hak Yerini Bulsun 2. Cehennemden Gelen Adam 3. Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?

		<ol style="list-style-type: none">4. Mersinler Güzeli5. Hıyarcı Kız6. Değirmencik7. Hızır ile Üç Kardeş8. Muradına Nail Olmayan Dilber9. Avcının Oğlu11. Keloğlanla Ali Cengiz12 Cevahir Dağı13. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
Evrensel	(1)	<ol style="list-style-type: none">1. İnsanoğlu Nankördür
Yardımseverlik	(59)	<ol style="list-style-type: none">1. Hak Yerini Bulsun2. İnsanoğlu Nankördür3. Cehennemden Gelen Adam4. Mersinler Güzeli5. Hıyarcı Kız6. Padişah Oğlu ile Çoban Kızı7. Hızır ile Üç Kardeş8. Muradına Nail Olmayan Dilber9. Avcının Oğlu10. Zümrüt Halka Kuşu11. Cevahir Dağı12. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva13. Ebeden Ölmez
Geleneksellik	(40)	<ol style="list-style-type: none">1. Kara Böcü2. Dudu ile Kumru3. Hak Yerini Bulsun4. Cehennemden Gelen Adam5. Mersinler Güzeli6. Hıyarcı Kız7. Değirmencik8. Padişah Oğlu ile Çoban Kızı9. Mersinler Güzeli

		10. Hıyarcı Kız
		11. Hızır ile Üç Kardeş
		12. Muradına Nail Olmayan Dilber
		13. Zümrüt Halka Kuşu
		14. Cevahir Dağı
		15. Ebeden Ölmez
Uyum	(14)	1. Bakla Ağacı
		2. Hak Yerini Bulsun
		3. Cehennemden Gelen Adam
		4. Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?
		5. Cevahir Dağı
		6. Ebeden Ölmez
Güvenlik	(6)	1. Bakla Ağacı
		2. Hak Yerini Bulsun
		3. Cehennemden Gelen Adam
		4. Değirmencik

Tablo incelendiğinde Kıbrıs Türk Masallarında en sık rastlanan değer in yardımlaşma olduğu görülmektedir. Daha sonra geleneksellik, güç, başarı, hazcılık, uyma, güvenilirlik ve özyönelim yer almaktadır.

Araştırma kapsamında Kıbrıs Türk Masallarında saptanan değerler ve değerlerin yer aldığı masallar şunlardır:

Güç Değerine İlişkin Bulgular:

“Değirmeni alıp eve götürdüm. Düğmesine basınca ne istersem bana veriyor.”; Kardeşi hemen atılır: “Be kardeş, satar mısın o değirmeni bana. Bütün malımı, mülkümü, bankadaki paramı, hayvanlarımı hep sana vereyim. Sen bana bu değirmeni ver. Ben Amerika’ya gideyim.”; “Fakir kardeşin ambarları varmış. Götürmüş değirmeni oraya, basmış düğmesine, “altın para” demiş. Değirmen üç gün altın para çıkarır, ambarları doldurur.”; “Benim bir değirmenim var, düğmesine basarsam bana istediğim kadar tuz verir.” (Değirmencik)

“Ama oğlan kızı bir türlü bırakmaz. Kendisinin Hind-i Yemen padişahının oğlu olduğunu söyler.”; “Bugünden sonra şamdanlanmı ben yakacağım, şerbetimi de kendim ezerim. Bundan sonra benim yattığım yere kimse girmeyecek!” (Mersinler Güzeli)

“Yelesinden sıkıca tutup koşuya çıkar. Arslana basar yumruğu. Aklınca arslanı yoracak da ondan kurtulacak.” (Tembel Çocuk)

Başarı Değerine İlişkin Bulgular:

“Sığar be usta, sen bana bir çuval fındık getir, bir kasa da konyak al.” (Zümrüt Halka Kuşu)

“İki satır yazı yazayım da beni ondan sonra öldür.” (Hak Yerini Bulsun)

Hazcılık Değerine İlişkin Bulgular:

“Çocukların hep elbiselerini yamaladım. Kardeşine gidesin, bize bir oğlakçık versin. Biz de bayram edelim.”

Karısı kapıyı açar. Kocasını der ki: “Ne istersin?”

“Çörek isterim çörek, sıcak çörek.”, Kocasını düğmeye basar, “sıcak çörek” der. Evin içi sıcak çörek ile dolar. “Becerdik” diye sevinir. (Değirmencik)

“Padişah oğlu mersin ağacının serini görür, dört böğründen vurulur. Oraya çadırlar kurulur. Bunlar gelirken birer de taze keklik vurmuşlardı. Onların tüylerini yolarlar, ızgara ederler, yerler, içerler. Uykusu zamanları gelir.”; “Gidin, yerimi hazırlayın. Altın şamdanımı başucuma, gümüş şamdanımı ayakucuma yakınız. Şerbetimi de ezip başucuma koyunuz. Uyanınca içeceğim.”; “Altın şamdanı ayakucuna, gümüş şamdanı başucuna koyar. Şerbetini de içer.”; “Altın şamdanı başucuna, gümüş şamdanı ayakucuna korlar. Şerbetini de ezip hazırlarlar.” (Mersinler Güzeli)

“Oğlan bakar ki peri padişahının oğlu ile kız da burada, bir odada eğleniyorlar. Öğle vakti olduğu için bunlara güzel bir ziyafet çekilmiş.” (Ağlayan Nar İle Gülen Ayva)

Özyönelim Değerine İlişkin Bulgular:

“Kız uyanır, bakar ki, kucağında gül dolu bir göynek var, başka kimse yok. Doğruca bir terziye gider.” (Mersinler Güzeli)

Uyarılımlık Değerine İlişkin Bulgular:

“Değirmen başlar tuz öğütmeye, “vır, vır vır” tuz öğütür. Ambarın biri dolar, öbürünü açarlar. O da dolar, başka bir gözü açarlar. Hepsisi de dolunca kaptan:

“Haydi durdur” der.” (Değirmencik)

“Akşam yatma vakti gelince padişahın oğlu elini keser ve yaraya tuz basar. Böylece uyuyamayacak ve işin aslını öğrenecek.”; “Yatma vakti gelince oğlan bir akşam evvel kestiği yeri daha derinden keser, içine tuz basar.” (Mersinler Güzeli)

“Oğlum, şu katırın karnına gireceksin, içinde bir saat kalacaksın. Bir saat sonra seni çıkartacağız. Başına ne geldi ise bize anlatacaksın. O zaman sana bin altın vereceğiz.” (Cevahir Dağı)

“Oğlum, ben kuşları yemlemeye gideceğim, üç gün sonra geleceğim. Al bu anahtarları, odaları gez, eğlen. Ama bu küçük anahtarla sakın o odayı açma.” (Cevahir Dağı)

Evensellik Değerine İlişkin Bulgular:

“Seni yiyeceğim. Ormandan ne istedin? Yeşil, zümrüt gibi ormanı niçin ateşledin?” (İnsanoğlu Nankördür)

Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular:

“Bir kocakarı bunların dilini anlar. Tutar sıçanları, gider kuyruğunu padişahın oğlunun burnuna sokar. Oğlan hemen uyanır.” (Mersinler Güzeli)

“Komşularından yaşlı bir kadın padişahın karısına demiş ki:

‘Allah’a bir şey ada, çocuğun olsun.’

Padişahın karısı komşu kadının dediğini yapmış, adakta bulunmuş.” (Hıyarcı Kızı)

“Ah evlat, karnım aç, su yok; ne yapayım?”

Büyük kardeşin yanında bir dilim ekmeği varmış. Yarısını bu ihtiyara vermiş.” (Hızır İle Üç Kardeş)

“Dünyada eşi bulunmayan zengin bir adamın tek kızı benim olsun.” (Hızır İle Üç Kardeş)

“İhtiyar, üç kardeşin de isteklerini yerine getirdikten sonra oradan ayrılmış. Üç kardeş de rahat bir hayat sürmeye başlamışlar.” (Hızır İle Üç Kardeş)

Geleneksellik Değerine İlişkin Bulgular:

“Zengin kardeş de camiye gelmiş.”; “Nihayet vaaz biter, herkes camiden çıkıp bayramlaşır.” (Değirmencik)

“Beş vakit namazını kılarmış. Namazdan sonra Allah’a yalvarır, dua edermiş. “Allahım, bir çocuğum olsun da isterse mersinler güzeli olsun” dermiş.”; “Allah bu kadının duasını kabul eder. Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika sonra bir çocuk doğurur.”; “Kırk gün kırk gece düğün yaparlar. Bir gün, bir gece murat alıp murat verirler. Allah cümlemizin de muradını versin.” (Mersinler Güzeli)

“Hanım, ben seni Allah’ın emri ile isterim.” (Padişah Oğlu İle Çoban Kızı)

Uyma Değerine İlişkin Bulgular:

“İhtiyarlıkta deme, gençlikte gelsin felaket. Gençlikte gelirse çekeriz.” (Gençlikte Mi İhtiyarlıkta Mı?)

“Peki, ben de o dağa gitmeyeceğim, diğer dağlara gideceğim.” (Ebeden Ölmez)

Güvenlik Değerine İlişkin Bulgular:

Sonra sana “Dile bizden ne dilersen?” diyecekler. Sen de diyeceksin ki ‘Bir değirmencik verin bana; gideyim, anneme bulgur öğüteyim de çorba yapsın.’ Bu değirmenin bir düğmesi var, buna basınca ne dilersen olur.” (Değirmencik)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Schwartz değerler ölçeğine göre incelenen Kıbrıs Türk masallarında en sık rastlanan değer yardımseverlik değeri olmuştur. Bu değeri geleneksellik, güç, başarı, hazcılık, uyarılım, uyma, güvenilirlik ve özyönelim, evrensellik değerleri izlemiştir. Yardımseverlik değerinin en sık rastlanan değer olması, masalarda çoğunlukla iyilik-kötülük, adalet-zulüm, doğruluk-haksızlık (Yılmaz, 2012) gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelesinden ya da insanların ulaşılması güç hedef ve gayelere varma isteğinden doğan hayaller işlenirken iyiliğin hep galip gelmesiyle açıklanabilir. Tabi kahraman, hedefe ulaşırken de hep ya yardım eden olağanüstü ya da olağan yardımcı kahramanlar, büyülu nesnelere vardır. Ayrıca kendisinin de masalın sonunda mutlaka hedefe ulaşması, yardımsever özelliği ile de ilişkilidir. Masalarda genellikle bu değer yüceltilir, yardımsever masal kahramanları ödüllendirilir. Bu değer, toplumları ayakta tutan, birleştiren temel insani değerlerdendir. Dolayısıyla kuşaktan kuşağa aktarılması masalın anlatıldığı toplumlarda önemlidir. Her masal, içinde doğduğu, içinde yaşadığı kültürün özelliklerini ayrıca o kültür içerisinde birçok anlam ve fonksiyonu üzerinde taşır, birçok iş görür, birçok soruna çözüm üretir. Bu özellikleri nedeniyle Kıbrıslı Türklerin sosyo kültürel yapısını, kuşaklar arası iletişimini, çocuk eğitimini anlamak açısından masallar önemli bir kaynaktır (Gökdemir, 2008). Bascom(1963) halkbilimi

ürünlerinin işlevlerinden birini toplum tarafından kabul görmüş değerlere uymak olarak belirlemiştir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, N. (2013). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercihleri (Deu Buca Eğt. Fak. Örneği). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17, 69-82. [http://www.tsadergisi.org/Makaleler/874327521_04-95\(69-82\).pdf](http://www.tsadergisi.org/Makaleler/874327521_04-95(69-82).pdf)
- Bascom, W. (1963). Four Functions of Folklore. *The Journal of American Folklore*, Sayı:67. (333-349).
- Başgöz, İ. (1996). *Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)*. Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı. Ankara: Feryal Matbaacılık,
- Devellioğlu, F. (1995). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, (12.baskı). Ankara
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gökdemir, G. (2008). *Kıbrıs Türk Kültüründe Masal Geleneği*. Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış doktora tezi.
- Günay, U. (1975). *Elazığ Masalları. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.*
- Güneyli, A., Konedralı, G. (2008). İncircinin Dediği' Adlı Kıbrıs Türk Masalının Kişilerarası İletişim Çatışmaları Açısından Çözümlemesi. *Milli Folklor*, 77.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Karadağ, M. (1999). *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi *Türk. Eğitim Bilimleri Dergisi* 3, 463-475.
- Kıymaz, M. S., Ulutaş, A. (2012). Değer Kazandırma Açısından Biyografiler: İleri Yavrutürk Dergisi Örneği. *Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Üzerine Çalışmalar*, 419-436.
- Özbay, M., Tayşi Karakuş, E. (2011). "Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi." *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 20-31.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H., Knafo, A. (2002). The Big Five Personality Factors and Personal Values. *Personal Social Psychology Bulletin*, 28, s: 790.
- Sakaoğlu, S.(1986). *Kıbrıs Türk Masalları*. Ankara: Sevinç Matbaası
- Sagiv, L. ve Schwartz, S. H. (2000). Value Priorities and Subjective Well-Being: Direct Relations And Congruity Effects. *Europen Journal Of Social Psychology*, 30, s: 177-198.
- Schwartz S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and Empirical Test in 20 countries. M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (25,1-65) New York: Academic Press.
- <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.220.3674&rep=rep1&type=pdf> (05.05.2014 - 16.08).
- Schwartz, S. H. (1999). "A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work", *Applied Psychology: An International Review*, 48 (1), 23-47.
- Sever, M. (2007). Ziya Gökalp Masallarında Tipler. *Milli Folklor* 19 (74), 29-33
- Türkmen, F; Gökbulut, B. (2009). Kıbrıs Türk Halk Bilimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring, s.2205-2237.

- Yapıcı, A.; Kutlu, M. Oğuz; Bilican, F. Işıl. (2012). “Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 42, 129-151.
- Yazgın, F.; Özçınar, T. “Nenelerimiz ve Dedelerimizden Masallar”. Kıbrıs: Tansoy Matbaacılık.
- Yılmaz, A. (2012). Çocuk Eğitiminde Masalların Yeri (Binbir Gece Masalları Örneği). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25, 299-306.
- Yalçın, A.; Gıyasettin A. (2003) *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları

ÖZET

KIBRIS TÜRK MASALLARINDA DEĞERLER

Değer kavramı Latince kökenli *valare* sözcüğünden türemiş, kıymetli olmak, güçlü olmak anlamlarında bir sözcüktür. Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü olarak nitelendirilebilir. Toplumbilimsel anlamda değer; varlıkların ve bilinç olgularının toplum ve insan açısından taşıdıkları önemi belirleyen özellikleri ifade eder.

İnsanların günlük yaşantılarında neye önem verdiklerini, neleri önemsediklerini etkileyen bir özelliğinin olması (Schwartz, 1992), bireyin örgütsel yaşantısını kapsayacak şekilde hayatının her aşamasında karşılaştığı tüm durumlarda gösterdiği tavır, bir değere dayanır. Değerler bireyin kendisini ilgilendirdiği, yaşantısına yön verdiği gibi yaşadığı toplumu da yakından ilgilendirir. Yazınsal yapıtlar insana özgü bazı değer ve özelliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller üstlenmektedir. Halk bilimi ürünlerinin işlevini hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme; eğitim, kültür aktarımı; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçış amacı (Bascom’tan aktaran Başgöz, 1996) biçiminde sıralayan Bascom, folklorun temel işlevinin, kişiyi bir toplumda kabul görmüş değerlere uymak, onları kabullenmek ve gelecek kuşaklara aktarmak olduğunu belirtir.

İdeal toplum düzeninin oluşumunda kazanılmış değerlerin korunması, yaşatılması ve aktarılmasının ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle öncelikle toplumu oluşturan bireylere bu değerlerin kazandırılması gerekir. Öz değerlerin kazanılması da çocukluk evresinde başlar ve hayatın çeşitli evrelerinde gelişir. Özellikle çocuklar için yazılmamalarına rağmen çocuklara bu değerleri kazandırmada muhtevası ve verdiği iletileri bakımından edebi türler arasında masallar önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada amaç Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’nun Kıbrıs Türk Masalları adlı kitabında yer alan 20 masaldaki değerleri, Schwartz Değerler ölçeğine göre sınıflandırmak ve masalın ait olduğu toplumun kültürel özelliklerinin önemli bir unsuru olan değerleri belirlemektir. Çalışmada betimsel analiz yöntemiyle doküman analizi tekniği uygulanarak metinler çözümlenecektir.

Anahtar Sözcük: Kıbrıs Türk masalları, Schwartz değerler ölçeği, inceleme